

KANÛNÎ SULTAN SÛLEYMAN'IN TÎMAR VE ZEAMET TEVCİHİ İLE İLGİLİ FERMANLARI

M. Tayyib Gökbilgin

Dirlik sisteminde senelik hasılatı yani sipahîye âit şer'î ve örfî rusûm ve tekâlifî umumiyetle 3000-20000 akçe olanına timar denildiği malûmdur. Bunun 3000 akçelik kısmına kılıç timar denilirdi. Bundan fazlası için her 3000 akçeye cebelû götürürdü ki, bunun Anadolu ve Rumeli'de olduğuna göre nasıl değiştiği Kanunnâmelerde belirtilmiştir ve bu keyfiyet bir kanun gereği idi. Meselâ 6000 akçe timara mutasarrıf olan sipahî bir cebelû ve 9000 akçe timara sahip olan iki cebelû, 19000 akçe timarı olan ise beş cebelû götürmeğe mecburdu. Timar sahiplerinin dirliklerinin bulunduğu sancakta oturmaları yine kanun icabı idi.

Bilindiği gibi timar üç türlü idi. Birincisi Eşkinci timarı, en çok bu türlü timarlara rastlanmaktadır ve bunların mutasarrıfları alay beyinin sancağı altında sefere giderlerdi. İkincisi mustahfız timarı ki, mensup olduğu kale muhafazasında ve hizmetinde bulunurdu. Üçüncüsü de hizmet timarı, bazı serhadlerde bulunan, câmilerin, imam, hatib gibi vazifelilerine ve Saray-ı humâyûn hizmetlerine tahsis edilmiştir. Meselâ saraya senede 30000 sünbül soğanı götürmek, şahin ve çakır denilen kuşları tedârik ve takdim etmek ve daha bunun gibi işleri görmek için hususî timarlar vardı. Bazen de bizzat pâdişâhlar, bazı sipahî emekdarlarına mutasarrıf oldukları timarlarını temlik etmişlerdi ki, bu mülkler vaseselerine de intikal ederdi. Mamafih, bu türlü temliklerde zaman zaman bazı değişikliklere gidildiği de görülmektedir. Bir timar veya zeamet mahlûl kaldığında sahibi vefat etmişse, ölen dirlik sahibinin harp yapabilecek yani eli silâh tutacak evladı var ise ona verilirdi. Eğer çocuğu küçük ise, bizzat sefere gidinceye kadar cebelû göndermek şartı ile tevcih kılınırdı. Dirlik sahibi erkek ço-

cuk bırakmadan ölürse o timar veya zeamet cebelûlardan müstahak olana verilmek üzere beylerbeyiler tezkere verir, yani inhâlarını yapar, Devlet merkezinde de bir berat ile tefviz olunurdu. Ancak 15000 akçelik bir timar veya 40000 akçelik bir zeamet olduğuna göre, timarın 3000 veya 5000'i, zeametın 20000 ve 25000'i bu şekilde müstahakkına tevcih olunur, geri kalan kısmı terfi'e, mükâfata hak kazanmış dirlik sahiplerine terakki denilen munzam bir tahsisat (bugünkü tabiri ile ek ödenek) olarak taksim olunurdu ki, bu türlü terakkiler alan bir sipahînin timarı bazen 20000 akçeyi tevcih eder, böylece zeamet itibar olunurdu. Diğer taraftan, bir sancak veya eyâletin eşkinci, zuemâ ve erbâb-ı timarı sefere memur oldukları vakit, hem memleketi muhafaza hem de arkadaşlarının dirlikleri işlerine nezaret etmek için onda biri memleketlerinde korucu kalıp maadâsı giderler ve me'mûr oldukları seraskerin maiyyetine vardıklarında yoklama olup gerek dirlik sahipleri, gerek cebelûleri ayrı ayrı defter olunmakla her hangi bir sipahî veya cebelû her hangi bir paşanın defterlisidir, denilirdi ki, seferde ispat-ı vücûd etmiş demektir. Eğer hududlarda kıslamak lâzım gelirse her sancak sipahisi beşer onar adam seçer, harçlıkçı namı ile yâni timarları hasılâtından kendilerine harçlık getirmek üzere memleketlerine gönderirlerdi ki, bu hâl Kanunî Sultan Süleyman devrinde nadiren vaki olmuş, daha ziyâde uzun harplerde görülmüştür. Zirâ, bunlara seferde buldukları zamanlarda bile ulûfe ve tayinat gibi bir şey verilmezdi. İhtiyar ve işe yararıyacak gibi olanların timarlarının terakkileri müsait ise bununla tekaüt edilirdi. Ve "kılıç" tabir olunan ve harp vazifesini yerine getirmek üzere tahsis olunan asıl timar bir başkasına tevcih edilerek bu sûretle yeniden masraf açılmaksızın hem bir sipahî emeklilik âdatına sahip olur, hem de asker sayısına noksan gelmemiş olurdu. Bu husûsdaki kanunlar o devrin özellikleri ve şartları iyice düşünülerek tedvîn edilmişdi. Bu sâyede evvelâ seferler ne kadar uzarsa uzasın ve zayıyatı çok olsa bile asker mevcuduna halel gelmezdi. Ve bir timar mahlûl olduğu zaman on tane isteklisi bulunurdu. Sâniyen, timar sahiplerinin çoğu babadan ve dededen yurtlarının gözeticisi ve işletmecisi, ziraatçisi, ocak zâdesi, hanedanlarını teşkil ettikleri için bölgelerindeki reâyâ ve halk bunları dâima büyük tanımış ve saymıştı, kendileri de ocak sahibi ve hanedan olmakla iftihar ettikleri cihetle köy mezrealarının, kasabalarının

muhafazasına muktedir olurlar, eşkiya veya düşman tecavüzü olduğu takdirde hemen halkın eli silâh tutanlarını toplar ve eşkiyayı def' edebilecek kuvvet ve enerjiye mâlik bulunurlardı. Üçüncü olarak bunların evlâtları babalarının yerine geçebilmek hakkını elde etmek için daha çocukluklarından itibaren ata binmek, silâh kullanmak gibi şeylerle iştigal ederler, silâhşörlükde, binicilikde maharet sahibi olurlardı. Ve nihayet şöyle bir fayda da hâsıl olmakda idi: Timarlı ve zaimlerin menfaatleri, dirlikleri dahilindeki reâyânın ziraatçıların artmasına, iyi istihsal yapmalarına bağlı olduğundan yardıma muhtaç halka tohumluk ve hayvan verirler, arazinin ekilmekten hâli kalmamasına itina ederlerdi. kendileri için de hayvan yetiştirmek mecbûriyetinde olmaları sebebi ile hayvancılıkta ileri gitmesine, dolayısıyla memleketin refahında tesirleri olurdu.

Bu genel durum ve görüşlerden sonra Kanunî Sultan Süleyman tarafından çıkarılan bazı hüküm ve fermanların sipahîler ve zaimlerle ilgili tutuma yeni bazı esaslar ve açıklık ve ileri bir görüşün hâkim tutulmasına aydınlık getirdiği görülmektedir. Bunları ihtiva eden codex'e "sûret-i kanunnâme-i pâdişâhî" başlığı altında geçirilmesi de dikkate değer bir özelliği ihtiva etmektedir. "Bibliothèque Nationale" de mevcûd bu codex'den birkaç vesikanın tahlili, bu konuda ve bu devirde meydana getirilen yeni esasları bütün teferruatı ile ortaya koymaktadır ve bazı yerlerde uygulanan yanlış tatbikatı kaldırmakta, düzeltmekte ve mevcûd vaziyete rahat kazandırmaktadır.

VESİKA : I. "Sûreti-i kanunnâme-i pâdişâhî"

1) Rumeli Beylerbeyi Behram Paşa'ya hitaben isdâr edilmiş bir fermân (tevkî'-i humâyûn) şeklindedir.

2) Receb 937 (1531 Mart) tarihini taşımaktadır.

3) Memâlik-i mahrûsadaki sipahî, züema ve reâyânın cümlesinin teb'a (kuulları) bulunduğu, hepsinin de "kimsenin taaddisinden taab ve zahmet çeküp müreffehü'l-hal olmaları" husûsuna dikkat bulunduğu ve bunun için de yeni bir emir verilmek lüzûmu duyulduğu.

4) Bütün imparatorlukta beylerbeylerinin yanlarında olan hakana mahsus defterlerin merkeze getirilerek birer suretlerinin mücellled ve mazbut bir halde hazine-i âmirede hıfzolunduğu.

5) Rumeli eyâletinde-ve diğer yerlerde- şimdiye kadar timar

ve zeâmet tasarruf eden bazı subaşılar ve sipahiler için -ki bunlar aslen raiyyet ve raiyyet oğulları oldukları halde sonradan timara çıkmışlardır- ecnebi denildiği, bazı kimselerin para koparmak maksadiyle bu yolu tuttıkları, yani bunlar ecnebidir, diyerek teaddi ve taarruz eyledikleri, ecneflik hususunun Divân-ı humâyûn'a da arz edildiği ve bazılarının bu yüzden timarlarının ellerinden alınmış olduğu.

6) 22 Receb 937-ki nevrûz-ı sultânî'dir (3 Mart (1531)- tarihinde artık bütün memleketde olan sipahilerin ve reâyânın hepsinin kullar olduğu, hiç birinin ecnebi olamayacağı, bundan sonra şimdiye kadar timar ve zeamet tasarruf etmiş olan raiyyet ve raiyyet oğullarının bir bahane ile timarları ve beratları ellerinden alınan veya alınamayan olsun hiç birisine ecnebidir diye bir şey sorulmaması, devlet merkezindeki defterlerde bu gibilere verilmiş olarak gösterilen timarların mukarrer tutulması.

7) Bu hükm ve fermân vâsıl olur olmaz, Beylerbeyilik dâhilindeki bütün sancak beylerine bu hükmün birer sûreti gönderilecektir, tenbih ve te'kid edilecektir ki, sancakları dahilinde hiç bir kimseye "celb-i mâl için veyahûd teaddi ve taarruz için ecnebidir diye müdahalede bulunulmaması, incitilmemesi.

8) Bu hükme ve fermâna rağmen bir kimse diğer bir kimseye ecnebidir diyerek dahl ve taarruz ederse derhâl Divâna duyurulmalıdır, "ol kimesne envâ-ı ukûbet ile muâteb olup siyâset olunmak mukarrerdir".

9) Bundan sonra timar verilmek husûsunda bir subaşı oğluna veya sipahî zâdeye, yahut da pâdişâhın emri ile bir kimseye tezkiresiz timar verilmesi icab ettiği zaman ibtidada, az veya çok hasıllı, ne olursa olsun beratlarının beylerbeyi beratı olmayub hepsinin de bidayete pâdişâhın nişanı ile olması, fakat, bilâhere o timar tebdil olunduğunda mukarrer kanun gereğince beratlarının beylerbeyi tarafından verilmesi, yâni :

a- Bir subaşı oğluna, sipahî zâdeye ve tezkiresiz timar emr olanlara ibtidadan timar tevcih edilmesi icab ettiği zaman:

Babası hangi sancakda timara tasarruf etmiştir?

Babası ne mikdarda timara tasarruf etmiştir?

bu husûsların iyice teftiş edilip araştırılması.

b- Sancak beyi arzile midir? Yoksa mutemed ve mevsûk kimseler şehâdetleri ile midir? Sipahî-zâde oldukları ne vechile

sabit olmuştur?

c-Bütün bunlar tafsilen beyân edildikten sonra tezkeresini beylerbeyi versin,

d-Bu tezkere İstanbul'a, Divân-ı humâyûn'a gönderilsin, burada kabûl ve tasvib olunduktan sonra fermân mucébince beratı verilsin.

e-Bu beratı beylerbeyi de defterine kaydedecektir.

f-Sonradan bu timar tebdil olunup başkasına verilmek lâzım geldiği zaman âdet-i kadîme üzere beylerbeyi tarafından beratı verilerek tasarruf ettirilmesi.

10) Seferde ve hazerde yoldaşlık edüb pâdişâhın uğrunda can ve baş fedâ etmiş ve şehîd olmuş subaşılarından:

a-20000-50000 hasıllı subaşılarından timar tasarruf etmeyen üç nefer yarar oğullarına ibtidadan birine 6000, ikinciye 5000 üçüncüye 4000 akçelik timar tevcih olunacaktır.

b-50000-100000 hasıllı subaşılarından olup cenkde şehîd olmuş olan subaşıların üç yarar oğluna ibtidadan birine 8000, ikinciye 6000 (üçüncüye olan zikredilmemiştir). Oğulları ziyâde olursa Sefer-i humâyûn'a iştirak etmelidir, hizmetlerini gördükten sonra haklarında ne vechile emr sâdir olursa ona göre amel olunacaktır.

11) Seferde vefât etmeyen ve evlerinde ölmüş olan subaşıların yarar oğullarına :

a-20000-50000 hasıllı ise iki oğlundan birine 5000, diğerine 4000.

b-50000-100000 hasıllı ise subaşı, bir oğluna 6000, diğerine 5000 akçelik timar.

12) 20000'den aşağı timar tasarruf eden sipahilerden yoldaşlıkta, muharebede vefât etmiş olanlardan:

a-10000-20000 hasıllı sipahilerin iki yarar oğullarından birine ibtidadan 4000, diğerine 3000 akçelik timar verile.

b-10000'den aşağı olup savafta vefât eden sipahilerin iki oğlundan birine 3000, diğerine 2000 akçelik timar verile.

13) Kendi evinde vefât eden 10000'den yukarı olan sipahilerin iki yarar oğlundan birine 3000, diğerine 2000 akçelik timar ve 10000'den aşağı olanların iki oğluna ikişer bin akçelik timar verilecektir.

Eğer oğlu bir tane ise bu mikdardan timarın âlâsı verilecektir.

14) 20000-50000 hasıllı zeamet tasarruf eden subaşılarından cenk-

de vefât edenlerin tezkeresi timar tasarruf eden oğulları varsa iki oğlundan birine 2000, diğerine 1500 akçe terakki verile.

50000 ila 100000 akçe arasında dirliği olan ve yoldaşlıkda vefât edenlerin tezkiresi timar tasarruf eden oğulları varsa iki oğlundan birine 2000, diğerine 1500 akçe terakki verile.

50000 ila 10000 akçe arasında dirliği olan ve yoldaşlıkda vefât eden subaşların oğullarına tezkeresiz timar tasarruf ediyorlarsa, iki oğlundan birine 3000, diğerine 2000 akçelik terakki verile.

15) Bu gibilerin yarar oğulları olmayup küçük iseler:

a-Cenkde ölen subaşılardan 50000'den aşağı olanların iki nefer küçük oğullarına yarayınca, yani büyüünceye kadar cebelû eştirmek üzere berveçhi iştirâk 5000 akçelik timar tevcih olunacak.

b-Evinde ölenlerin iki oğluna iştirak tariki ile 4000 akçelik timar.

c-50000-100000 hasıllı dirlik sahibi subaşı cenkde ölürse iki nefer oğullarına dahi berveçhi iştirâk 6000 akçelik timar. Evinde vefât edenlerin iki nefer oğullarına 5000 akçelik timar.

d-Oğulları bir olursa bu mikdarın yarısı verilmelidir.

e-Subaşı olmayup yoldaşlıkda vefât eden sipahilerin sağır oğulları iki olursa yarayınca kadar cebelû eştirmek üzere 3000, bir olursa 2000 akçelik timar verilsin.

Evinde vefât edenin oğulları küçük olsa cebelû ile timar verilmeyüp bir akçe hisar-gedüğü verilüp sonra yarar hale gelince, kanuna göre, timarları tevcih oluna.

16) Küçük olan subaşı oğulları, sipahî zâdeler de büyüünce yarar hale geldiklerinde, yukarıda bildirildiği şekilde timarları tevcih olup verile.

17) 20000'den aşağı olan zuemâ kısmının oğulları için de sipahî zâdeler gibi hareket edilecektir.

18) Müteaddid defalar beylerbeyi mülâzemetine gelip sefere giden, fakat timara sahip olmayıp bir mazul, mülâzemet müddeti yedi sene olursa, bu gibilere timar verilsin. Babaları ölüp oğulları on iki yaşına vardıklarından sonra yedi yıl geçtiği halde timar talebine gelmeyip sonradan talep ederlerse timar verilmeye. Şayet büyük bir sefere iştirak edüp de adamakıllı bir yoldaşlıkda bulunursa timar verilmelidir.

19) Bir zeâmet ve bir timar mahlûl olup bedeli (yani sahibi

veya herhangi biri mazûl bulunursa) zaruret halinde tevcih edilmesi, ancak bütün timar yazılmayıp, ihtiyaca göre, berveçhi iştirâk tasarruf etmek hususunda beylerbeyi yetkili kılınmaktadır. Ancak timardan bâki kalan hissenin (çünkü bütün timar verilmemektedir) diğer bir timar olması mümkün değildir.

İfrâz olunan hisseyi ise, mazûl bulunmadığı yani herhangi bir sûretle kendi timarını kaybetmiş bir kimse mevcûd olmadığı takdirde emr-i pâdişâhî mucebince timar tevcih olunacak sipahî zâdeye verip müşterek kaydetmek gerektir.

20) Bir timar düştüğünde yani mahlûl kaldığında, yazısı çok bir timardan (ziyâde timardan) mazûl olan bir kimesne talep edip iltizam ile kabûl ederse (yani başa baş kabul ederse) beylerbeyi bunu tevcih edebilecektir.

İltizam ile kabûl etmeyüp-olduğu gibi-noksanı tamamlanmak üzere isterse, beylerbeyi bunu kabûl etmeyecek, o kimseye elinden gidene eşit bir tane düşünceye yani, aynı hasılı tutan bir timar mahlûl oluncaya kadar tasarruf etmek üzere tevcih ederek tezkere verecektir. Bilâhare elinden giden derecesinde ve değerinde diğer bir timar meydana çıkarsa onu tevcih edecek ve eksik yazısı olan evvelki timarı da başka bir münasibine mevzuat dahilinde, beylerbeyi tevcih edecektir.

21) Bir timardan mazûl olan sipahiye diğer bir timar tevcih edilirken bu verilen timarın hangi sancak ve hangi nahiyede bulunduğunu berati içine beylerbeyi yazdırup kaydettirecek ve timar olmak için pâdişâh tarafından gelen hüküm-i şerif gönderilerek o kimseye timara verildiği kesb-i kat'iyet edince, o adamın hükmünün ismi üzerine hangi sancak ve nahiyede timar verildiğini, mikdarı ile tafsilen defterden yazub kayd eyleyecek ve bu hüküm-i şerifi beylerbeyi, defter sandıklarında iyice muhafaza edecektir ki, bu hüküm ile diğer bir timar alınmak ihtimali bulunmasın.

22) Bir timar mahlûl oldukça (düşükte) mazûllerin mukaddemini, yani kıdemlisini ve sefere gitmiş olanını takdim etmek lâzımdır.

23) Bir sipahî ve subaşı timarının bir köyünü, bir mezreasını veya timarının yarısını diğer bir sipahî ile değiştirmek (istibdal) isterse beylerbeyi kabûl etmeyecektir.

Ancak bütün timar bir timar bedeli (karşılığı) ile değiştirilirse bu caizdir.

24) Sipahîlerin (sipahî kullarının) timarının ellerinden alınması hakkında emr-i humâyûn sâdir olmadıkça timarı alınmayacaktır. Hiç bir veçhile sipahîlere bir cürm isnâd edip ve suçunu bularak timarlarını beylerbeyi ellrinden almayacaktır.

Ancak bir suç ve günâhları olmuşa, olan biteni dergâh-ı muallâya bildirecek, divandan gelen emr üzerine timarı alınmak veya alınmamak husûsunda buna göre hareket edecektir.

25) Bir sipahî timarından feragât eylese, bu terk ettiği timar diğer bir sipahîye tevcih olunup, sütte-i saâdetden berat-ı âlîşân verilinceye kadar bu tezkereli ise tezkere verilmeli, tezkeresiz ise beylerbeyi tarafından başkasına berat verilmemelidir. Ferâgât eden sipahîye başka bir timar vermeyecektir, beylerbeyi, çünkü bir sûretle iki timar birden tasarruf etmek lâzım gelmesin.

26) Bazı subaşîların ve sipahîlerin küçük oğullarına cebelû ile timar verilip mazûl olan sipahîlere timar bulunmaz ve bu sûretle bu sonuncular sıkıntı çekerlermiş.

Bu itibarla zeâmet ve timar tasarruf eden subaşîların ve sipahîlerin kendileri hayatta iken küçük yaştaki çocuklarına cebelû ile timar verilmesi men' edilmiştir. Padişâhın emri değildir, Bundan sonra timar verilmesin. Eğer beylerbeyi vermiş ise geri alıp Padişâhın emri üzerine mâzûllere tevcih eyleyecektir.

27) Bir mazûl sipahî gelip birisinin öldüğünü iddia ile timarına talib olursa beylerbeyi onu dinlemeyecektir ve sancak beylerinden vefât ettiğine dâir sahîh arz olmayınca itibar etmeyecektir.

28) Rumeli ve Anadolu beylerbeyisinin bir oğulları var ise 40000 akçelik zeâmet verilmeli, oğulları iki ise birine 25000, diğerine 20000 akçelik zeâmet verilmeli. Sayıları fazla ise bu mikdâr taksim olunmalıdır.

29) Diğer beylerbeyilerin bir oğlu olsa 35000 akçelik zeâmet, iki tane olsa birine 20000, diğerine 15000 akçelik timar verilecektir. Sayıları fazla olursa bu mikdâr tevzi olunacaktır.

30) 700000 akçelik sancak tasarruf eden sancakbeyi vefât etse yarar olan büyük oğluna 30000 akçelik zeâmet tevcih olunacak, oğlu küçük olursa yarar hale gelinceye kadar 15000 akçelik timar verilecektir; diğer ikisine 11000 akçelik timar verilecektir.

31) 500000-700000 hasıllı sancak tasarruf eden sancakbeyi vefât eylese yarar olan büyük oğluna 25000 akçelik zeâmet tevcih edilmeli, üç çocuğu kalırsa büyüğüne 10000, küçüklerine de her

birine 9000 akçelik timar verile. Küçük olursa cebelûsu eştirmek üzere bu mikdarın yarısı verilecektir.

32) 300000-500000 hasıllı Sancakbeyi vefât etse, oğlu bir tane olsa, yarar ise 20000 akçelik timar, küçük olursa bir cebelû ile bu mikdarın yarısı tevcih olunacaktır.

33) 100000-300000 hasıllı sancak tasarruf eden sancakbeyi vefât etse oğlu bir tane ve yarar ise 15000 akçelik timâr, üç çocuğu var ise büyüğüne 8000, diğer ikisine ayrı ayrı 6000 akçelik timar verile.

34) Bu sancakbeylerinin çocukları timar tasarruf ediyorsa, noksanı ikmâl olunmalıdır. Ziyâde ise veya bedeli (aynî o mikdar) ise âlâsına terakki 5000 akçe verile, evsâtına 4000, ednâsına 3000 akçe terakki verile.

35) Bu hükm-i şerifde babaları hayatta olan küçük sipahî çocuklarına cebelû ile verilen timarlar ellerinden alınsun diye emrolunmuştur. Ancak bu husûsda "meziyd-i re'fetim zuhûra gelüp" (Padişâhın afv ve rahmeti galib gelüp) şimdiye kadar verilenleri dahî padişâh af etmiştir. Bu gibilere bir şey denilmemelidir, yani hakk-ı mükteseb olmuştur. Fakat, bundan sonra bu fermâna göre hareket edilecektir.

36) Beylerbeyi bu talimata çok dikkat edecek ve buna göre hareket eyleyecektir. Bir sene zarfında (22 Receb 937'den 22 Receb 938'e kadar) yani iki nevrûz-ı sultanî arasında, beylerbeyi:

a- Ne kadar timar tevcih eylediğini.

b- Ne kadar sipahî vefât ettiğini ve oğullarına ne kadar timar tedârik eyleyip verdiğini mufassalan yazup mühürleyip mu'temed adamıyla Sütte-i saâdet'e gönderecektir.

e- Bir hükm-i şerifin bir sûretini deftere yazacak, kendisini dahi aynı ile defterde hıfz eyleyecek ve bunlara göre dâima hareket edecektir.

VESKA : II. Bu türlü vesikalardan bir diğeri de 943'de Lûtfî Paşa Rumeli Beylerbeyi iken ona gönderilen bir fermândır (Evâhır-ı Rebiülevvel 943/Eylül 1536). Bunda denilmektedir ki:

a-Şimdiye kadar Rumeli erbab-ı timârından bazı sipahîler tekaüd olmuş ve bazıları da vefât etmiş olmakla, oğulları timar istemeğe geldiklerinde, baban hayattadır veya öleli çok zaman olmuşdur, diyerek timar tevcih olunmuyordu.

b-Bu gibilere bundan sonra, baban ne zaman tekaüd olup

veya ne zaman öldü, denilmiyerek sefer-i humâyûna yarar yiğit oğulları olduğu takdirde timar verile, sipahî zâdelere.

c- Ancak hâriçten tezvîr ve telbis edilip sahîh sipahî-zâde olmıyanların meydana çıkmak ihtimali vardır. Bu sebeple bu gibiler timar talebine geldiklerinde sahîh sipahî-zadelikleri belli olmak için subaşılardan ve sipahîlerden on nefer mutemed şâhitler dinlenmeli, bundan sonra timarlarını tedârik edip tezkerelerini vermeli ve bu şâhit isimlerini de subaşı veya sipahî olarak mufassalen yazmalı ve böylece bildirilmelidir. Divân-ı humâyûna.

d-Bâzı sipahîler hayatlarında bir iki oğluna timar almışlardır. Sonra bu sipahîler ölünce timar tasarruf etmeyen diğer oğulları timar istedikleri zaman, kendilerine babanız hayatta iken kardeşlerinize ayrı timarlar almışdır, diyerek bunlara timar verilmiyor imiş. Halbuki, bir sipahî oğluna kendi hayatta iken bir timar almışdır. O başka bir sipahî olmuşdur. Kendisinden sonra kalan diğer oğullarına, evveki emrim üzerine dirlik verilsin.

e-Bir sipahî ihtiyarlayıp hizmete muktedir olmasa ve yetiştirmiş yarar yiğit oğlu bulunursa kendisine de bundan sonra başka bir timar talep etmemek üzere timarını oğluna devr etmek isterse bu gibi sipahîlerin timarları 4000 akçelik olup burası babadan dededen yurdu ve ocağı bulunduğu şüpheden azâde ise ve bir oğlu varsa, ona, iki oğlu var ise ikisine müştereken verile. Eskiden beri ocakları ve yurdu değılse 2000 akçeliğı (ya'ni yarısı) verilip 2000 akçeliğı de başkasına verile ve iştirâk üzere kayd edile. Ancak bunlara tezkereleri verildikde kendileri bizzat Divân-ı humâyûna gönderileki malûm olsun.

f-Evvelce sipahîlerin küçük oğullarına 10 yaşına varıncaya kadar cebelüsünü eştirmek üzere timarâ verilip, on yaşından sonra kendisi gelmez ve cebelüsü gelirse makbûl olmaz ve timarları e-linden alınır. Şimdi, seferlerin uzak olup 10 yaşındaki sipahî zâdeler gelmediğı takdirde timarlarının ellerinden alınması doğru görülmemektedir. Binaenâleyh 16 yaşına varıncaya kadar cebelûleri makbûl olacak ve bundan sonra kendileri sefere gelecektir.

g- Sancakbeylerinden ve dergâh-ı muallâ hademelerinden bazı kimselere terakki emr olunup hükm-i şerif verildiğı takdirde terakkileri ek olarak (ilhak üzere) veresin, zuemâ kısmından ve erbâb-ı timardan da terakki emr olunanlara terakkilerini versin. Hükm-i şerif gelirse buna göre, gelmediğı takdirde (müstakil emr

olmayınca) fermân-ı sâbık mucibince amel eyleyin.

j- Anadolu vilâyetinde bazı sancaklarda mülk sâhibi olup, bilâhare mülkiyet bozulup timar tariki ile verilip tasarruf ederlerken öldükleri vakit timarlarını oğullarına (bir nefer veya iki nefer) vermek lâzımdır. Mülklerine ilgileri sebeble ve diğer timar erbâbına kıyas edilmemelidirler. Buna göre tezkeresini versin.

l- Bir sipahî timar tasarruf eder iken oğluna timar müyesser olmadan oğlu ölürse, fakat, bunun çocuğı bulunursa, bilâhare bunun timar sâhibi sipahî dedesi vefât edince çocuğa baban timar tasarruf etmedi diyerek timar verilmez imis.

Şimdi şöyle bir hüküm sâdır olmaktadır ki, sipahî-zadenin dedesi vefât ettiği gündün on yıla varıncaya değın timâr istemeğe geldikde, atan timar tasarruf etmemişdir denilmemelidir ve diğer sipahî-zâdelere kıyas olunup timar tevcih olunmalıdır. Fakat on sene geçtikden sonra isterse ferâğât etmiş sayılır ve timar verilmez.

k- Bu hükmün sûreti de deftere kayd olunmalı ve kendisi de defter sandıklarında hıfz olunmalıdır.

VESİKA: III. Tezkerelerin (tahvîl kâğıdlarının) berata tahvîl edilmesi hakkında.

Rumeli Beylerbeyine gönderilen 943 tarihli bir fermân şöyle demektedir.

1) Eskiden beylerbeyiler timar verdikleri vakit kendi taraflarından bir tahvîl kâğıdı vermeleri adetti. Fakat bu gibi sipahlere timar verip berat almaları gerektiğı halde tahvîl kâğıdı ile timarlarını zabtediyor, bu tezkerelerini berat ettirmeyi geciktiriyorlardı.

2) Şimdi emr-i şerifim şöyledir ki; bir subaşıya veya sipahiye timar tevcih olunup tezkerelerini verdiği vakit (beylerbeyi) asla tahvîl mektubu verilmeyecek, gereğı gibi tenbih ve te'kid edilecektir ki, sancakbeyleri, timar kethûdaları ve timar defterdarları, subaşılar, sipahîler altı aya kadar tezkerelerini Divân-ı humâyûndan berat ettirmeleri lâzımdır. Aksi takdirde gelip berat ettirmeyecek olurlarsa timarları mevkûfe zabt olunacaktır. Mazeretleri makbûl olmayacaktır.

3) Rumeli timarları kethûdâsı ve defterdarlarının timarları dahi bozulup tağıyir ve tebdil olunmayacak, her gelece kethûdâ ve defterdar timarlara mutasarrıf olacaktır.

4) Erbâb-ı timardan bazı sipahîler mahzâ terakki elde etmek

maksadile hile ve bahâne göstererek timarlarından ferâgât ederler ve daha gelirlî bir timara talib olur ve bu sûretle terakkî elde ederler imiş. Bu husûsta da emr-i şerîfim bundan sonra bu gibi bir hal vukuunda makbûl tutulmayacak, elindeki timarlarını kemakân tasarruf edeceklerdir ve bu sûretle terakkî elde edemeyeceklerdir.

5) Sefere gitmeyüp bundan sonra kendilerine timar verilmemesi emrolunan sipahîler türlü yollardan yine timar almakta imişler. Bu husûsta da çok dikkatli bulunmak subaşıya veya sipahiye timar tevcih ederken yoklama defterine ve sebep-i azli kayd olduğu yere bakılması, timar verilmesine mani bir hali yoksa ondan sonra tevcih edüp, devlet merkezine gönderilen tezkerede bu husûs yani sebep-i azli belirtilmeli ve böylece emre muhalif kimseye timar verilmemelidir.

6) Defterde tezkereli olan timarlar parçalanıp beylerbeylerin beratları ile verilmesine emr-i pâdişâhî yoktur. Bu konuda da çok dikkat edilerek defterde tezkereli olan zeâmet ve timarları parçalanmamalıdır. Bir kimse vefât edip babası timarından oğluna verilmek için emr-i şerîf olursa tezkereli timarlar parçalanması icâb etmez, hisse tarîki ile ber-vech-i iştirak tevcih eyleyüp tezkerelerini sütte-i saâdete irsâl etmelisin, sonra böyle bir hisse mahlûl olduktâ müstakîl timardır diyerek istiklâl üzere verilmemeli, yine hisse tarîki ile veilmelidir ki timar parçalanmasın.

7) Bundan sonra timarları kendi beratınla vermek cihetine gitmesin ve bu emri deftere kayd edüp ve emrin kendisini de defter sandıklarında muhâfaza etmelisin. Evâfil-i şehri zilkâde sene-i selâse ve erbâne ve tis'a mi'e (Nisan 1537).

VESİKA: IV. Timar resimleri hakkında (sûret-i kanunnâme-i rûsûm-ı timar). Anadolu Beylerbeyisine hüküm:

1) Erbâb-ı timara resm-i tezkere ve resm-i çavuş ve diğer resimler husûsunda ziyade tazyik ve taciz olduğu haber alınmıştır.

2) Dergâh-ı muallâdaki kanunnâmeye müracaat olunduktâ görüldü ki:

3) Beylerbeyiden timar verildiğinde, ister az, ister çok olsun binde iki akçe çavuş, 2 akçe kapucular alup resm-i tezkere dahi her binde 12 şer akçe alınur, resm-i kitâbet ve resm-i divitdârî ve resm-i tarih için dahi 15 akçe fazla alına gelmiştir. Ammâ zikrolunan fazla dahi beylik için zabt olunacaktır.

4) Ancak Rumeli Beylerbeyliğinde câri olan kanûn şöyledir; Beylerbeyi timar verdiğinde, az veya çok her binde ikişer akçe alınur. 6 akçe resm-i tarih alınur 5 akçe resm-i kitâbet alınur ve bunlar mirî için zabtolunur. Binde ikişer akçe çavuşlar, ikişer akçe kapucular alurlar, dizdârlardan da binde on iki akçe mirî için alınur ve yine binde 12 akçe resm-i divitdârî deyu mirî için alınur. Çavuşlar ile kapucular binde altmış akçe alırlar.

5) Dergâh-ı muallâdaki muhasebelerde de böyle kayıtlıdır.

6) Çavuş tâifesi de 50 tane olmak gerektir. Halen yüzden fazladır diye duyulmaktadır. 10 Nefer fazla olmasını emrediyorum, şu halde bundan sonra 60 nefer çavuş istihdâm edesin, fazlasını ref' eylesin.

VESİKA: V. Timar Kanunu sureti.

a) Atlı zağarcılar 16000 akçelik timara çıkagelmişlerdir.

b) Atlı sekban ve solak ve ağa bölükbaşları, yayabaşları. bey kethûdaları 15000 akçelik timara çıkagelmişlerdir.

c) Yaya sekban 10000 akçelik timara çıkagelmişlerdir.

d) Yeniçeri mutlaka 90000 akçelik timara çıkagelmiştir.

e) Ağa bölük odabaşları 10000 akçelik timara çıkagelmiştir.

f) Kapıcılar 15000 akçelik timara çıkagelmişlerdir.

g) Dergâh-ı Muallâ yayabaşları Rumeli'de ve Anadolu'da 26000 akçelik timara çıkagelmişlerdir, şimdi 30000 akçelik zeâmete çıkmaları emrolundu.

h) Acemi oğlanları yayabaşları 20000 akçelik zeâmete çıkagelmişlerdir.

i) Topçubaşı olanlar da 30000 akçelik timara [buradaki timar sözü her halde istinsahî bir zühûl olacaktır] çıka diye emrolundu.

VESİKA: Vi.

1) Çeşitli vazife sahiplerinin aldıkları timarlar:

a) Rumeli kethudası 150000, Anadolu kethudası 150000 akçelik.

b) Rumeli defterdarı 100000, Anadolu timarı defterdarı 100000 akçelik.

c) Karaman, Rum, Diyarbakır, Şam, Dulkadir, Erzurum, Bağdat eyâletleri timarları kethudaları 100000 akçelik, bu eyâletlerin defterdarları 80000 akçelik.

«Şöyle ki bir akçe ziyâde ile dahi olursa verilmiye deyu emrolundu.»

2) Dergâh-ı âli Ağaları sancağa çıktıkları zaman aldıkları timar hakkında kanun:

a) Yeniçeri ağası 500000, Emir-alem ağası 450000, Kapıcı başları 400000 akçelik.

b) Emîr-ahur-ı kebîr 400000, Emîr-ahur-ı sagîr 330000 akçelik.

c) Çarşıgîr-başı 350000, Çakırcı-başı 300000, Sipahi-oğlanlar ağası 300000, Silâhdar-başı 280000 akçelik.

d) Ser-alefciyan 200000, Ser-ulûfeciyan 170000, Ağa-i araba 170000, Ağa-i nân 160000, Ser-cebeciyân 150000 akçelik timarlar.

3) Der-i devlette olan ağalara arpalık miktarları:

a) Yeniçeri-ağası 25000, Ser-bevvâban 19000, Emir-ahur-başı 19000 akçelik arpalıklar.

b) Çakırcı-başılara, müstakil iseler, Bayezid II. devrinde 24000 akçe ve Şahinciler-başı 10000 akçe arpalık almakta imişler, sonra iki ağalık birleştirildiği cihetle 20000 akçelik olmuş, hâlen ise (Kanuni Sültan Süleyman devri) her ikisi müstakil olmakla Çakırcı-başı 17000, Ser-şahinciyan 10000 akçelik arpalıklar.

4) Paşaların vefatları vukuunda timar tasarruf eden adamları hakkında:

a) Kethudâsı 14000, Kapıcı-başı 13000, Emir-ahuru 8000, hazinedarı 8000 akçelik timarlar.

b) Ulûfeci-başı 8000, Kapıcı-kethudası 6000, Çarşıgîr-başı 7000 akçelik timarlar.

c) Bunlardan gayrı beş nefer subaşlarına her birine 10000 akçelik timar verile.